

ISTORIJA MUZIKA ŠLOVINAMA

Nacionalinis muziejus

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai

Vilnius 2012

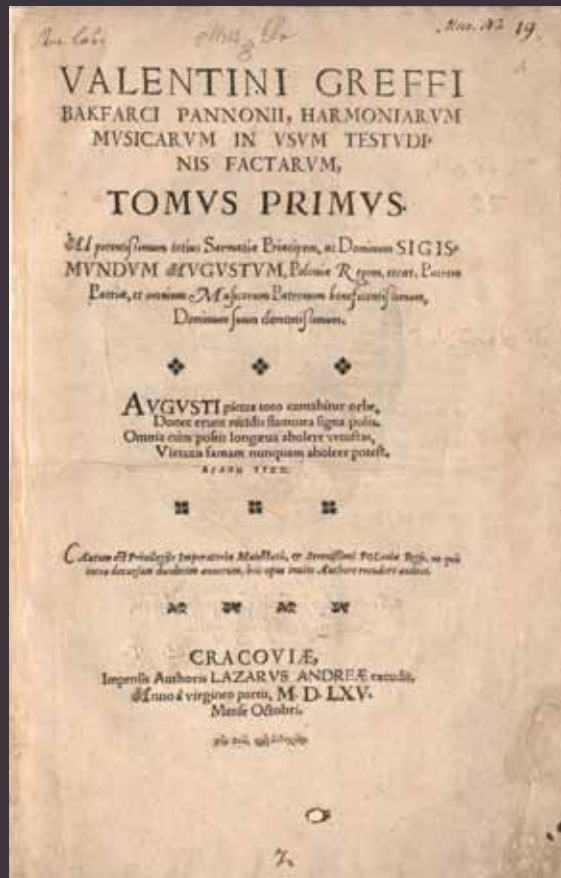
ISTORIJA MUZIKA ŠLOVINAMA

Nėra žmogaus, kuris nežinotų, galingiausiasis karaliau, koks ryšys ir kokia proporcija sieja mūsų dvasių ir muzikinę harmoniją. Juk gi kiekvienas žmogus patiria, kad joks kitas dalykas labiau nepaveikia mūsų dvasios ir labiau jos nepradžiugina, kaip tiktai muzikos harmonija.

Taip muziką apibūdino žinomas vengrų kilmės Renesanso laikų liutnininkas virtuozas Valentinas Bakfarkas (1507–1576), daug keliavęs ir uoliai tarnavęs Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvare Vilniuje. Būtent šiam valdovui V. Bakfarkas dedikavo antrąjį savo kūrinių liutniai rinkinį „Harmoniarum musicarum...“, išleistą 1565 m. Krokuvoje (Valentini Greffi Bakfarci Pannonii, *Harmoniarum musicarum* <...>, Cracoviae, 1565). Rinkinio įžangoje kompozitorius gražiais žodžiais pagerbia mecenatą valdovą ir labai poetiškai aprašo muziką bei jos poveikį kiekvienam žmogui.

Šioje knygelėje publikuojama iš lotynų kalbos į lietuvių kalbą dr. Sigitos Narbutos išversta minėto veikalų įžanga ir jos originalo faksimilės, priklausančios Bavarijos valstybinei bibliotekai (*Bayerische Staatsbibliothek*), fragmentas. Tekstas iliustruojamas Valdovų rūmų muziejaus archeologinių radinių ir interjero vertybių atvaizdais.

Kartu su knygele išleidžiama kompaktinė plokštelė – 2012 m. Vilniuje sukurtas edukacinis filmas „Istorija muzika šlovinama“ apie senąją XV–XVII a. muziką, skambėjusią Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dvare, atgimstančią atkuriant Vilniaus rezidenciją. Filmo kūrėjai yra režisierius ir operatorius Algirdas Tarvydas ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Edukacijos ir lankytojų centras.

Valentino Bakfarko leidinio
„Harmoniarum musicarum...“,
išleisto 1565 m. Krokuvoje ir
dedikuoto Zyгимantui Augustui,
antraštinis puslapis,
Bavarijos valstybinė biblioteka

VENGRO VALENTINO GREFO BAKFARKO LIUTNIAI SUKURTŲ MUZIKINIŲ HARMONIJŲ PIRMAS TOMAS

Galingiausiajam visos Sarmatijos valdovui ir ponui
ŽYGYMANTUI AUGUSTUI,
Lenkijos karaliui ir t. t., dosniausiajam visų muzikų globėjui,
maloningiausiajam savo ponui

*Žmonės visam pasauly apdainuos Augusto dorybę
Tol, kol skaisčiame skliaute degs ugniniai ženklai.
Nors žila būtų e įstengia visa praryti,
Bet dorybės šlovės jai nepraryt niekada!
Sėkmės!*

Imperatoriškosios Didenybės ir šviesiausiojo Lenkijos karaliaus privilegijomis apsaugota,
kad dvylikos metų laikotarpiu niekas be autoriaus valios nedrįstų perspausdinti šio veikalą

KROKUVOJE
autoriaus lėšomis išspausdino Andriaus sūnus Lozorius
1565 metais nuo Mergelės gimdymo,
spalio mėnesį

Su Dievu ir laimingai

ŠVIESIAUSIAJAM IR
GALINGIAUSIAJAM
VALDOVUI IR PONUI
ŽYGIMANTUI AUGUSTUI,
DIEVO MALONE LENKIJOS
KARALIUI,
DIDŽIAJAM LIETUVOS,
RUSIOS, PRŪSIJOS, MOZŪRIJOS,
ŽEMAITIJOS, LIVONIJOS
IR KT. KRAŠTŲ
KUNIGAİKŠČIUI,
PONUI BEI PAVELDĖTOJUI,
MALONINGIAUSIAJAM
PONUI

Valentino Bakfarko dedikacijos
Žygimantui Augustui fragmentas iš
knygos „Harmoniarum musicarum...“
(Cracoviae, 1565), Bavarijos
valstybinė biblioteka

Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo
kunigaikščio Žygimanto Augusto (1520–1572)
portretas, apie XVI a. vid., Krokuvos
nacionalinis muziejus

Nėra žmogaus, kuris nežinotų, galingiausiasis karaliau, koks ryšys ir kokia proporcija sieja mūsų dvasią ir muzikinę harmoniją. Juk gi kiekvienas žmogus pats patiria, kad joks kitas dalykas labiau nepaveikia mūsų dvasios ir labiau jos nepradžiugina, kaip tiktai muzikos harmonija. Mat muzika šitaip pagauna dvasias ir taip jas, kur norėsi, pakreipia, kad jau senoliai, apdovanoti ypatinga išmintimi, kaip antai oriausiasis Sokratas, dieviškasis Platonas ir išmintingasis Pitagoras, tvirtino, kad ji esanti džiaugsmo, kuriuo grindžiamas veik visas žmogaus gyvenimas ar bent geresnioji jo dalis, kėlėja beigi kūrėja. Šie išminčiai taip aukštino muziką, kad manė ją esant susijusią su dieviškųjų dalykų išmanymu ir netgi tvirtino balsų bei stygų sąskambiuose glūdint pačią giliausią erudiciją. Jie taip ją aukštino, jog kalbėjo – dieviškosios išminties šviesa išsyk apšviesianti mūsų protą, vos tiktai į jį prasiskverbsianti dieviškosios muzikos jėga bei galia. Galop jie tvirtino mūsų dvasią esant ne ką kita, kaip tik muzikos instrumentą, sudarytą iš tokių pačių skaičių, iš kurių ir kylanti toji dermė bei nevienodų garsų vienovė, kelianti neįtikėtiną malonumą. Šiuo pagrindu jie muziką laikė pačiu seniausiu reiškiniu, savo pradžių vedančiu kartu su sielų sukūrimu.

Šventasis Raštas liudija, kad nuo pat pasaulio pradžios būta daugybės žmonių, besidžiaugusių muzika. Ne tik šventieji tekstai, bet ir pasaulietiniai Antikos veikalai teigia, kad per visus amžius garsėjantys vyrai ją ypač aukštai vertino. Iš tikrųjų, kai jie patyrė, kad muzikos jėga jų mintis kilsteri aukščiau prie Dievo, kurį jie pripažino visų daiktų Kūrėju bei visokių gėrybių šaltiniu, ir kai jie įvertino, kad jų pašlovinimai, himnai ir giesmės dėl proto smarkesnio sužadavimo, kylančio iš muzikos galios, bus Jam malonesni, tai Dievo Asmuo ir imtas aukštinti tokios rūšies pašlovinimais. Priėjęs prie tokios minties, garsusis Dievo tautos vadovas Mozė už didžią savo pergalę prieš Egipto karalių Visagaliui Dievui pagiedojo kuo džiaugsmingiausią pajaną. Ir nenugalimasis karalius Dovydas nusprendė Dievą šlovinti giesmėmis, į šlovinimą įmaišant įvairių, taip pat ir grakščių muzikos instrumentų,

Medinė fleita, XIV–XV a., Valdovų rūmų muziejus

Koklis su muzikanto atvaizdu, XV a., Valdovų rūmų muziejus

Koklis su šokėjų atvaizdu, XV a.,
Valdovų rūmų muziejus

idant tiek giedotojų, tiek muzikantų širdys pasidarytų jausmingesnės ir prisiskverb-
tų giliau prie pačios Dievo esybės. Dėl to taip ir yra, kad, jei iš tiesų jaučiame
Dievo Didenybę džiaugiantis muzika per pašlovinimus, tai neturime nėmaž stebėtis,
kad muzika taip užvaldo žmones, taip nuveda juos kitapus savęs, kad jie jau laiko
niekais beigi su panieka žiūri į visus kitus malonumus, palygintus su muzika. Gerai
žinomas tasai dalykas, pasakojamas apie Aleksan-
dro Didžiojo prieraišumą muzikai: nors jis ir troš-
ko atrodyti išdidus bei rūstus pasaulio užkariau-
tojas, tačiau kautynėms ruošdavosi bei prigimtine
dvasios galią keldavo ne kaip nors kitaip, o tik jo
muzikantui skambinant melodiją. Kai šis liaudavo-
si, Aleksandras ramiai leisdavo laiką.

Bet kodėl aš dar kalbu apie žmones?

Pasakojama, kad kitaros garsai suramindavę netgi
piktąsias dvasias – juk apie Sauliaus dvasią skaito-
me štai ką: kai tik jaunasis kitarininkas paliesdavo
savo kitarą, piktoji dvasia išsyk nusiramindavusi.

Paveikti tokių štai priešasčių, senovės poetai

Dambrelė, XIV–XV a.,
Valdovų rūmų muziejus

apdainavo Orfėją, lyros garsais vertusį paskui save slinkti netgi kalnus bei aukštus medžius, ir išgarsino Amfioną, lyros melodijomis į Tėbų miesto sieną sukilojusį akmenis. Ir nėra sunku, maloningiausiasis karaliau, suprasti, kurlink suka šie poetų pasakojimai – jie sudėjo savo kūrinus, idant parodytų tai, kokia jėga, koku poveikiu užvaldant ir nukreipiant žmones pasižymi muzika. Juk gi ji vienintelė įstengia netašytas būtybes sušvelninti ir padaryti žmoniškesnes, ji vienintelė pajėgia akmenines širdis padaryti švelnias bei atlaidžias, o liūdnas ir gedulo prislėgtas – linksmas ir džiaugsmingas. Kuris kitas menas, išskyrus šitą vienintelį, dar pajėgia atgaivinti žmogaus dvasią, dažnai aptemdytą bei debesų užklotą per įvairius didžiai varginančius darbus? Jis vienintelis išsklaido ir išvaiko liūdnus dvasios apmąstymus, jis vienintelis pralinksmina protus, atgaivina širdis, jis vienintelis atneša džiaugsmą ir gyvenimą paverčia didžiai maloniu dalyku. Jo teikiamos paguodos susirenka ne tik paprasti žmonės, bet ir kunigaikščiai bei karaliai. Senovės poetai primena, jog šis menas guosdavo netgi dievus. Jei tik gerai įsiziūrėtume, tai pamatytume, kad nėra nė vienos žmonių kilties, kuri kuo mieliausiai nenorėtų pasinaudoti, pasitaikius galimybei, šios rūšies paguoda.

Gobeleno „Odisejo atsisveikinimas su žmona ir tėvais“ fragmentas, Flandrija, Briuselis, apie 1570 m., Valdovų rūmų muziejus
Mergaitė, grojanti liutnia

Gobeleno „Odisejo
atsisveikinimas su žmona
ir tėvais“ fragmentas,
Flandrija, Briuselis,
apie 1570 m.,
Valdovų rūmų muziejus

Muzikantas, grojantis viola
da gamba

Vis dėlto kadangi šis menas ankstesniais amžiais buvo beveik pragaišintas ir į šitą kūrybos dalį buvo įžengusi barbarybė tiek, kad šio meno atlikėjai giedodavo bei grodavo ne ką nors kita, o nemalonus bei neišpuoselėtus kūrinys, tai tik mūsų amžiuje buvo pasiekta, kad patsai muzikos menas, beveik prikeltas iš numirusiųjų, mums būtų atliekamas ir patrauklesniais, ir malonesniais pavidalais, o tokį muzikos prikėlimą ir užsiėmimą ja teisinga sieti su valdovų palankumu. Juk iš Leono X muzikos menas sulaukė tokio pritarimo beigi palaikymo, kad tai jis šį meną iškėlė į pačias didžiausias aukštumas. Mat popiežius visokeriopai aprūpindavo bei palaikydavo muzikus, ir, kadangi jo būta užvis labiau linkusio į dosnumą, tai muzikos

Renesansinis koklis su berniuko, mušančio būgną ir grojančio fleita, atvaizdu, XVI a., Valdovų rūmų muziejus

Renesansinis koklis su berniuko,
grojančio fleita, atvaizdu,
XVI a., Valdovų rūmų muziejus

dėstytojus šis vyras taip rėmė visomis įmanomomis dosnumo išraiškomis, kad dar jokių kitų laikotarpiu šis menas labiau neklestėjo – juk ta epocha davė gausybę iškiliausių muzikų, kurie ne tik po savęs paliko puikiausių kūrinų, bet ir patys pelnė dosningiausių apdovanojimų.

Nuo jaunumės sekdamas jų pėdomis, aš visą gyvenimą praleidau, puoselėdamas ir dailindamas šį meną, kaip kad Tu, šviečiausiasis karaliau, gali paliudyti, ir stropiomis pastangomis bei darbu, ypač Tavo globojamas, padariau taip, kad jei ir nepasiekiau pats viso, kas šiame mene, kiek jo priklauso grojimui liutnia, yra puikiausio (nors tai ir bandžiau gausiai prakaituodamas padaryti), tai bent jau rūpestingai parodžiau būdą ir kelią, kad kiti juo galėtų

„Ludovisi koncertas“, dailininkas
Lionelis Spada (Lionello Spada,
1576–1622), Italija, XVII a. pr.,
Valdovų rūmų muziejus

sekti. Ir kadangi dėl šios priežasties aš sukomponečiau kai kurias giesmes, melodijas ir kitus dalykus, reiškiamus liutnios garsais, Tu, maloningiausiasis karaliau, nors ir galėdamas įsakyti, vis dėlto mieliau teikeisi paraginti, kad aš jas išleisčiau į šviesą, o Tavo valiai nepaklusti būtų nedora – pasakyčiau, netgi begėdiška. Aš nusprendžiau paklusti Tavo norui, kuris man visada buvo tarsi orakulas, ir tuos kūrinčius parengiau spaudai, skirdamas juos gausiems didžiai garbingiems vyrams, kurie šito labai dažnai reikalavo iš manęs gauti.

Ne man spręsti, kokios yra štai tos melodijos, koku meno pavidalu jos atliktos, kaip sunkiai išreikštos, kaip gražiai ir melodingai sudėtos, kokią žavesio gausą jos suteikė, kokia skaičių seka bei ryšiu jos sukurtos ir kokiais įvairiopaš vingriais pavidalais jos skleidžiasi. Tegul jau, man tylint, šitas mūsų gyvenamasis amžius (tik ar jis neapsieina be savų pavyduolių?), o dar geriau – tegul jau pačios ateities kartos įvertina, ką pabandžiau sukurti, ką sukūriau ir ką čia pateikiu. Kadangi paskelbiau, jog visa šitai privalu pasakyti Tavo įsakymu bei Tavo aukščiausiuoju laimingiausiuoju vardu, tai meldžiu Tavo Didenybę visa priimti palankiu ir, jei nori, linksmu veidu.

Juk gi Tujai, garsusis valdove, ir pats užvis labiau žaviesi muzika, ir esi pratęs nemažai paguodos bei malonumo gauti iš muzikinės harmonijos, juk Tu ir pats brangini muzikus, juos globoji, jais rūpiniesi, juos saugai, kuo gausiausiomis dovanomis juos apdovanoji, todėl savai aišku, kad Tujai džiaugiesi bei gaiviesi ne koku nors kitu menu, kaip iš visų puikiausiuoju – muzika!

Todėl priimk šitai, ką dabar išleidžiu, kaip mano darbų pradžių, idant Tau laimingai vadovaujant [mano kūriniai] galėtų patekti į visų žmonių rankas, o Tu smagus ir patenkintas toliau sau džiaukis šiuo gyvenimu, kuris pats savai yra nesmagus ir nemalonus. Lik sveikas, šviesiausiasis maloningiausiasis karaliau, ir mane, kurį tiek metų supai ne įprastine malone, o – ypatinga, vėliau dar didesne malone apglobk ir apdovanok ypatingu prielankumu.

Krokuvoje, tūkstantis penki šimtai šešiasdešimt penktaisiais metais nuo žmonių giminei sugrąžinto išganymo, spalio 15 dieną.

Jūsų Šviesiausiosios Didenybės

amžinas ir ištikimas klientas bei pavaldinys

Vengras Valentinas Bakfarkas